

MEDLEMSBLAD

FORORD

Først ber vi om at dere leser Nytt fra laget. Der finnes opplysninger om lagets arrangementer i sommer. Vær spesielt oppmerksomme på at Kjerkevegsmarsjen er flyttet til olsok. Ellers blir det dagstur til Maridalen med besøk på Bogstad og Kikutstua, uformell midtsommersamling, og selvsagt Marken. Glem heller ikke at vi kan treffes på dugnader, spesielt ved mølla!

Så minner vi om at vi har to bøker til salgs. De kan kjøpes i de to lokale butikkene, og bestilles pr telefon fra Åge Sørmoen (62828147), Oddvar Jakobsen (62828246) og Finn Åberg (22445452).

Sommertiden er ikke den beste tiden å sette seg ned og skrive til bladet, men jeg håper at noen vil gjøre det, for i september skal det komme nytt blad, og det er nokså tomt i manuskriptskuffen nå.

Noen få etternølere får purring på kontingenten. Vi håper at alle fortsatt vil være medlemmer, for vi håper å nå 500 medlemmer om ikke alt for lenge.

God sommer!

Finn Åberg

Nr. 93

Juni 2002

NYTT FRA LAGET

Austmarka-Marken 2002

Vi er i full gang med forberedelser til marken, og begynner nå å få både folk og fe på listene våre. Som vanlig blir det salgsboder, noen er klare, men vi oppfordrer dere til å melde dere og være med på å gjøre marken til en like stor dag som den var i fjor. Det blir fesjå med forskjellige dyr, og ponniridning for unga. Hesteko-kasting hører også med på marken. I år vil vi vise veteran-kjøretøyer, så har du en gammel doning, så meld deg på! Det blir også lirekasse hos oss i år.

Matsservering må til. På dagen stiller vi med tradisjonell "gritstappe", Smedhaugbrød med myssmør eller kvitost, skremjøs-vafler, skremjøs-resk, med mere. I kiosken får du også kjøpt pølser, is og brus.

Markensdagen starter kl. 11.00 med høytidelig åpning. Kl. 16.00 blir det auksjon på låvebrua. Om kvelden blir det dans til musikk av bygdas egne "DANZit", de begynner å spille kl. 21.00.

Det blir tjærebrenning i år også, og vi tenner nying. I denne forbindelse vil vi ha en markering fredag kveld 2. august kl. 21.00 med litt visesang og diktlesning. Kaffe og kake får du kjøpt til en rimelig pris; så kom en tur innom Tunet!

Vedrørende salgsboder, ta kontakt med:
Björg Aulie, Ammerudvn. 67, 0958 Oslo
Tlf.: 22 25 92 95 - 22 16 27 18
Tlf.: 62 82 82 42 (Helg)

Vi håper Marken blir en koselig dag for alle, og vi ønsker oss mange besøkende!

Hilsen Björg

Kjerkeveg marsj 29. juli

Dessverre kolliderer vår planlagte tur fra Billingen til Eidskog kirke med avskjedsgudstjenesten for presten vår, Knut Kind, søndag 9.juni. Vi forskyver av den grunn marsjen vår til olsok, mandag 29. juli. Buss går fra Austmarka Handel kl. 13.00 om Brødbøl og Finsrud til Billingen. Derfra går vi den gamle kirkevegen over til Matrand (ca en mil) og er framme til en markering ved Olavskilden kl.18.00 og påfølgende gudstjeneste i kirken. Ta gjerne med gammeldagse helgeklær, godt fottøy og niste.

Tur til Maridalen

Lørdag 17. august byr vi våre medlemmer på dagstur til Oslo og Maridalen.

Vi starter med buss fra Austmarka Handel kl. 9.00. Første mål er Bogstad gård, der vi får omvisning. Bogstad var hovedsete for Anker-familien på 1700-tallet. Denne familien eide på den tiden nesten hele Austmarka og hadde stor virksomhet ved Sikåa og Holmen.

Så går turen til Kikutstua inne i Nordmarka, der vi spiser lunch.

Neste stopp blir Maridalen, der Ole Svendsen vil guide oss på bygdetunet og kirkeruinene fra middelalderen.

Våre medlemmer i og rundt Oslo kan delta ved å møte opp på Bogstad gård kl. 11.00.

Påmelding til Åge Sørmoen, tlf. 628 28147 innen 5. august

Fra virksomheten i laget

Lørdag 20.april hadde vi ryddedugnad på Tunet. 12 ivrige medlemmer møtte opp, deriblant Anna Høegh som snart er 88 år! Vi fikk vasket, raket og satt ut utemøbler tidligere enn før takket være tidlig vår og flinke medarbeidere.

Bjørn Dybing har malt gulvene i Bråta-stua. 7. mai hadde vi befarings på Tunet med landskapsarkitekt Björg Rimpfeldt. Hun skal utarbeide en plan for området. Det er søkt om kommunale midler til prosjektet.

Noen har kanskje lagt merke til en liten inngjerding på kølamileplassen ved Tunet. Her er det sådd svedjerug. Mon det er Hans Otto Pramm som har sådd ut noe av avlinga fra sitt forsøksfelt i Persvangen? Det skal bli interessant å følge utviklingen i det vesle rugfeltet.

Midtsommersamling

Lørdag 22.juni innbyr vi til en uformell midtsommersamling på badeplassen ved Tunet ved 19-tida. Grillen er varm, og mat og drikke tar hver enkelt med. Kanskje tenner vi bål ved sjøkanten. Kanskje blir det musikalsk underholdning og allsang. Kanskje kommer du?

Holmen mølle

Vi nærmer oss slutten på restaureringsarbeidene ved mølla, men en del arbeidskrevende tiltak gjenstår. Nye bunnsviller på østveggen må på plass, en del av veggene må paneles om, og bygningen skal males. Vi håper at mange av våre arbeidsføre medlemmer er villige til å ta et tak utover sommeren.

Mange har allerede gjort en stor frivillig innsats ved mølla. Jan Berg har lagt ned mange timer på snekring og tørkepanner, Rune Haugen har laget og montert pipebeslag, Anders Kolbjørnsrud har levert varer til netto pris, og Bjarne Vikertorpet har ledet arbeidet med sveising av tørkepanner. Han slo av "taksameteret" for betaling i god tid, slik at han har hatt en god del gratistimer. Nå venter vi på at han skal få tid til å lage ferdig røreverket i tørkepannene. Målet vårt er at vi skal male skremjøl på mølla i løpet av dette året.

Gaver til laget

Fra Liv Marit Svendsen har vi fått et stort fargebilde av kong Haakon og et mindre bilde med bibelsk motiv.

Laget har mottatt to betydelige bære-gaver etter at to ivrige medlemmer er gått bort. Ved Reidar Amundsens begravelse kom det inn 5.800 kroner. Disse pengene vil bli brukt til å merke nedlagte plasser og stier på Varaldskogen. Ved Amund Johnsruds bortgang kom det inn 18.950 kroner i bære-gaver. Dette beløpet vil bli brukt til flytting av Sjøvik-saga til Tunet.

Vi takker hjertelig for gavene.

Nye medlemmer

Først en retting fra forrige nummer: Der sto det at Tor Arne Hellerud er bosatt både på Kongsvinger og i Drammen. Han som er bosatt i Drammen, heter Per Helge Hellerud.

Så de nye denne gangen:

Anne Gunvor Kolbjørnsrud, Kjell Sæther, Aasmund Fiskerud, alle Austmarka.

Jan Nygård, Åbogen. Atle Strandseter, Roverud. Arnfinn Skarnes, Kongsvinger. Steinar Pramm, Elverum. Reidar Sæther, Oslo.

HUS ER FLYTTET

Løe i Grorud ble flyttet ned til Billingen på første av 1970-tallet av John Haget og brukt som hytte.

Stua i Hærsvjøvika (Solheim) ble flyttet til Rasta av Andreas Brattberg rundt 1950:

Låven i Lebiko ble flyttet til Bjørndalen, og deler av den ble brukt til båthus. Årstallet er ikke kjent.

Åge

BØRSESMEDEN OLE OLSEN HÅKERUDTOMTA

Jeg leser om Ole Olsen Håkerudtomta i Historiebladet. Kan fortelle en historie om ham.

Han var en selvlært børsesmed. Det fortelles at da han skjøt inn sin lodbørse, banket han inn en kniv i tømmerveggen på stabburet og skrittet opp 40 skritt til hold. Han gav seg ikke før han kløvde blykula på knivseggen.

En gang var han på tiurspill på Hovilsrudskogen ved et sted som heter Væstgjøtabrua, det kommer av at en handelsmann, "Væstgjøte", blev myrdet der. Ole skjøt tre skudd med sin lodbørse på en tiur som satt i en furu og spilte. Men tiuren spilte bare enda verre. Da tok Ole børsa på aksla og gikk heim, for han antok at det var en trolltiur.

Rune Skoglund

P.S. I en telefonsamtale spurte jeg Rune hva en lodbørse var. Han sa at lod (eller lo) var en vektbetegnelse. Børsa det er snakk om her var en 8 mm munnladningsrifle, kulene var rundkuler av bly.

F.Å.

Winger Præstegjæld i 1743.

*Fra Stifts-Befalings-Mand Ottho von Rappe
fikk Sognepræst Hans Jacob Schmith i 1743 til opgave
å besvare en del spørgsmål om Winger Præstegjæld.
Originalbesvarelsen befinder seg i Det Kongelige Bibliotek
i København, mens Riksarkivet i Oslo har en kopi fra 1870.
Om Winger Præstegjælds utbredelse skriver sognepresten
følgende:*

Hvad Wingers Præstegjæld angaaer da grændser det i Nord til Grue ved en Broe imellem Nordre Rustad her til beliggende og gaarden Roverud som den første i Grue Præstegjæld. I Øster gaaer det til Svenske Græntzen hvis Strækning falder til en Aae kaldet Mænga, som rinder i det store Vand Møcheren til en Aadde, og derfra gaaer Deelet i Nord efter til Fænaaen som grænser paa den vestre Side til Grue og paa den Østre Side til Winger, gaaer siden lige i Øster strax Norden for en Platz, kaldet Aaran (1) i Wingers Præstegjæld og lige Øst til den Svenske Grænzen Norden for et Bjerg, kaldes Rundhallen (2) som er alt fra Roverud Broen og derhen 3 Stærke Miile.

Siden gaaer Deelet paa Svenske Grænzen i Sydvest til en Sjø, kaldes Lombsen (3) som er 1 Miil og til Stachan (4), en Steen i et Vand, kaldes Varillen, ½ Miil, derfra til en Platz kaldes Tomta ved et Vand kaldes Holmsjøen (samme Platz har ligget her til Præstegjældet før Gyldenløves Krig, men siden til Sverrige), til denne Platz fra Varillen skal være 1 Miil, Sønden for denne Platz Tomta rinder en Bæk kaldes MortBækken hvorfra Deelet gaaer til Søndre Enden paa en Maase, kaldes RødMyra, og til Rauhalla (5) ½ Miil, hvilket ligger imellem den Gaard Haavelsrud i Sverrige og den Gaard Udgaarden i Norge. I Vester gaaer saa Deelet imellem Norge og Sverrige til Kløvsteen i Billa, ½ Fjerdings derfra til Mangnor Broe, som er 1 Miil, derfra til Langgropa paa Gustad Skougen og siden til Ous Bakken ved Leer Sjøen paa Trannem Skougen, 3 Fjerdings, derfra til et høyt Fjeld,

kaldes Schaardalen, 1 Fjerdings og til Goupe Bjerget hvor strax et Kjærn møder, kaldes Blekkeren, siden til Kneggeberg Holmen i Helge Sjøen og til Kulblich Skougen hvor Deelet kaldes Furumoen, ½ Miil, derfra alt Vest efter til Steen i Maasen, som ligger i Ruds Skougen her i Præstegjældet, gaaer saa til Røsholmen i Tange Sjøen som ligger i Almindingen og derfra Kraagfoss Elven opefter i et Kjærn kaldes Fiske Kjærnet, hvortil rinder en Bæk, heeder Langebech, 1 Fjerdings lang, som kommer af Lobben Vandet, hvori gaaer Deelet imellem Sidtschougen, Annexet til Hølands Præstegjæld og dette Præstegjæld.

Nu gaaer Deelet i Nord fra Lobben Vandet til et Kjærn, kaldes Eecheja, derfra til et Kjærn, kaldes Skjær Kjærnet, av Skjær Kjærnet i Mortschjolungen, av den i Kraagschølungen, av den igjen i Langschølungen, som alt er Deelet imellem Sitschougen og Uhrschougs Præstegjæld, som græntzer paa den Kant til dette Præstegjæld, gaaer saa Deelet i Øy Sjøen, siden i Mang Sjøen, av hvilken Sjø Halvdeelen hører til dette og Halvdeelen til Uhrschoug Præstegjæld, og derfra Hof Sjøen, ½ Miil, siden en stor Aae op efter i en Sjø kaldes Lillebørren, hvor siden Næs Præstegjælds Skouge ligger paa den Vestre Side og ligesaa Strøms Præstegjælds Skouge til den sidste Gaard paa den Kant i dette Præstegjæld, kaldes Schyerud udi Spettal (6) Roen.

Sogneprest Hans Jacob Schmiths præstegjæld var stort med mange mil å gå for de finnskoginger som skulle til presten. Carl Axel Gottlund gikk i 1821 frem og tilbake mellom Bogen og Kongsvinger og hadde følge med en flokk barn som skulle møte for sognepresten Sigvard Rønning. Etter 3 overnattinger er alle tilbake på Varaldskogen, og Gottlund skriver i sin dagbok: "Det var synd att se dessa unga menniskor, huru de sleto ondt, att i storm och regn, genomvåta och trötta klättra sig fram över de många höga backarna. De hade nu gått 8 mil för att få sitta 2 timmar och höra på prästens enkla frågor" Som Alf Prøysen fikk sagt det: "Det var dåingong det, og itte nå!"

FOTNOTER.

(1) Aaran = Åranstorpet (Orala =Orainens område).

(2) Rundhallen. Sannsynligvis Kronhallen. Intet finsk ord kan begynne med mer enn en konsonant. Da ord som f.eks. stall og speil ble tatt opp i finsk, beholdt man bare annen konsonant slik at det ble talli og peili. Sognepresten Schmith eller hans medhjelper har kanskje fått oppgitt stedsnavnet som Rundhallen av en finne. Kronhallsrøysa ligger i dag 4 km NV for Kronhallfjäll. Dette kan tyde på at grensen ble flyttet innover i Norge ved grensegangen som begynte ved Kornsjø i 1752. Slik tilfellet også kan ha vært når sognepresten oppgir at grensen går videre fra Rundhallen til Lombsen (3) som i dag ligger 2 km inne i Sverige.

(4) Stachan i Varalden er ifølge "En bok om Gunnarskog" nevnt allerede på 1200-tallet som "Stakann j Verald" og i 1554 som "Staken j werellen". I Magnus Lagabøters landslov sies det at i 1268-73 ble grensen lagt "til haugene i Varlden". Når disse en sjelden gang dukker opp etter sterk nedtapping av Varalden, er det altså virkelige antikviteter som kommer til syne. Også med innskrifter i steinene ifølge Arne Gunnarsbråten som nå i 2 år har holdt utkikk for å gi signal når det blir lavvann.

(5) Rauhalla. Kan dette være finsk hvis navnet ikke har noe med farge å gjøre?

Rauha betyr fred, og -lla er et såkalt lokalitetssuffiks som forteller at det er et sted det dreier seg om. Er Rauhalla et sted hvor det er sluttet fred etter en tvist eller krangel?

(6) Spettal. Er brukt både om hospital og herberge. Var det husly å få her f.eks. for pilgrimmer til og fra Trondheim? Navnet Spetalen finnes også ved Stange og mellom Fredrikstad og Moss.

Odd Arnstorp

P.S. Grensen "I Vester" er beskrevet med mange stedsnavn, med en gammeldags skrivemåte som er vanskelig å tolke uten lokalkunnskap. Vi kan bare appellere til våre medlemmer som er kjent på disse kanter om hjelp med tydingen, så tar vi det med i bladet.

F.Å.

LITT SKOLEHISTORIE

Finn har etterlyst stoff fra skolehistorien, og i den forbindelse kan det være interessant å ta med noe statistikk om skolene på Austmarka.

Først kan nevnes at fram til 1860 var det vesentlig omgangsskoler her i bygda, men det året kom en ny lov om almueskoler som bestemte at det skulle være faste skoler i alle kommuner. Det ble nå satt fart i skoleutbyggingen, og rundt om i kretsene ble nye skolebygg reist. Den første fastskolen i Vinger kom samme året. I 1859 hadde Mentz Rynning, Skinnarbøl, gitt 6 mål jord og forpliktet seg neste år å bygge nødvendig skolehus. Dette løftet holdt han, og Skinnarbøl var i bruk som fastskole i Vinger.

I heftet "Indberetning om Vingers Folkeskole i Femåret 1891 - 1895" er det blant annet en oversikt som viser hvilke skoler det var på Austmarka i åra fra 1860 og utover. Oddvar Gaustad har kommet over dette heftet, og han har også gjennomgått gamle protokoller som finnes i skolekontorets arkiv. De opplysningene han har framskaffet, har jeg fått bruke. I tillegg har jeg kontaktet noen personer med lokalkjennskap og kommet fram til følgende:

Fagernes fast fra 1862, overført til Skullerud krets i 1875.

Kolbjørnsrud fast fra 1862. Så står det under kretsinndeling: "Kolbensrud Kreds hvis Børn nu ere henviste dels til Skulleruds, dels til Brødbøls Skole." Dette var i 1893.

Kolbjørnsrudseter fast fra 1862, overført til Enderud i Eidskog 1893.

Bedafors fast fra 1866, overført til Varildskog 1875.

Brødbøl fast fra 1862, overført til Skullerud 1962 (Austmarka Sentralskole).

Varildskog fast fra 1862, overført til Holmby 1946.

Kjerret fast fra 1862, overført til Brødbøl 1954.

Karterudseter fast fra 1862, overført til Austmarka Sentralskole 1946.

Holmby fast fra 1862, overført til Austmarka Sentralskole 1964.

Masterud, fast fra 1862, overført til Austmarka Sentralskole 1955.

Høiby skole er ikke nevnt i oversikten, men i skolekontorets arkiv finnes protokoller fra Høiby skole fra åra 1880 - 1889. Undervisningen ble holdt i stua til Martin Østby som forresten var med og bygde Masterud skole i begynnelsen av 1890- tallet.

Før Masterud skole ble tatt i bruk, foregikk undervisningen i 2. etg. i et bygg som sto ved sjølandet i Masterudteppa. Bygget var satt opp i forbindelse med virksomheten ved Sikåa. Elevene fra Høiby regner jeg med ble fordelt på Masterud og Tekstebakken.

Under avsnittet om skolebygg i "Innberetningen" fra 1891 - 1895 opplyses:

Masterud Skolehus, nyt, har 1 klasseværelse der rummer 20 Elever, samt Lærerbolig: 2 Værelser og Kjøkken. Ingen Jordvei.

Viker, leiet Lokale, der godt rummer Kredsens faa Elever.

Varildskog, leiet Lokale, der rummer 20 Elever.

Karterudsæter Skolehus, ældre, har 1 Klasseværelse der rummer 25 Elever. Lærerbolig i en anden Bygning med 3 Værelser og Kjøkken. Jordvei: ca. 80 Maal, hvoraf 20 dyrket.

Brødbøl Skolehus, ældre, har 1 Klasseværelse, der rummer 30 Elever, samt Lærerbolig: 3 Værelser og Kjøkken. Jordvei ca. 10 Maal. Kredsens Smaaskole holdes i leiet Lokale der rummer 20 Elever.

Kjærrets Skolehus, nyt, har 1 Klasseværelse, der rummer 24 Elever. Lærerbolig: 2 Værelser og Kjøkken. Ingen Jordvei.

Skullerud Skolehus, nyt, har 2 Klasseværelser, der rummer resp. 35 og 30 Elever. Lærerbolig haves i det gamle Skolehus med 3 Værelser og Kjøkken. Ingen Jordvei.

Holmby, leiet Lokale, der rummer 30 Elever.

Hvor Vinger leide lokaler er ikke nevnt i "Indberetningen", men nedenstående oversikt skulle være riktig:

Høiby krets: Hos Martin Østby, Holmby krets: I Bekken, Gylterudsida: Hos Kolbjørnsrud, på Varaldskogen: I Søgar'n, Viker krets: På Viker. For småskolen i Brødbøl: Ingelsrud.

Hva Viker angår, ble det bygget ny skole like etter krigen. I 1951/52 var den i bruk i 6 måneder før elevene ble sendt til Holmby. Noen år leide Bygningsarbeiderforeningen i Kongsvinger skolen, og i de seinere åra har bygget tjent som fjernskole for skolene i Kongsvinger.

I "Indberetningen" kan en også finne hvor mange klasser det var ved hver skole og antall elever. Jeg tar med oversikten fra 1891 som viser:

Skullerud skole	5 klasser	73 elever
Masterud skole	2 "	35 "
Holmby skole	2 "	32 "
Varildskog skole	2 "	34 "
Karterudsæter skole	2 "	33 "
Brødbøl skole	4 "	91 "
Kjærret skole	2 "	21 "
Tekstebakken skole	2 "	39 "
Viker skole	1 "	8 "
<u>Tilsammen</u>	<u>22 klasser</u>	<u>366 elever</u>

Til sammenligning kan nevnes at i dag er det ca 135 elever ved Austmarka Sentralskole i alderen 6 til 16 år. I 1891 var det altså 366 elever i alderen 7 til 14 år fra samme nedslagsfelt.

Som en kuriositet tar jeg med fra "Indberetningen": I Gut og 3 Piger have været anbragt på Abnorminstitut. Det er kun ganske undtagsvis, og da for kortere Tidsrum, at Børn over 8 Aar ikke have nydt nogen Undervisning.

Til slutt tar jeg med kapittel X "Almindelige Bemærkninger":

" Enkelte af Lærerne maa endnu beklage manglende Støtte i Hjemmene, medens det dog i det hele tør antages, at sandsen for og Forstaaelsen af Skolens Opgave og Gjerning gaar Fremad inden Skolekommunen, om end Skolesøgningen endnu lader Adskilligt tilbage at ønske. Den har iøvrigt i enkelte Kredse været flere Gange hindret af epidemiske Sygdomme, navnlig Diffterit og Skarlagensfeber. Diciplinen har i det hele været upaaklagelig.

Vinger Skolestyre den 5te November 1896."

EN FORD AA'S HISTORIE

I et blad som heter "A-visen" har vi funnet denne artikkelen. "A-visen" har følgende forord: Vi har fått et hyggelig brev fra Max Haakerud på Austmarka. Han forteller deler av historien til en -31 AA last som engang har vært i hans og familiens eie. Selvom bilen nok ikke lever idag, er også dette endel av den kulturarv "A-visen" bør være med og ta vare på, og å bringe videre.

Forden kom til Grue Finnskog 5-1-32. I følge papirer jeg har ble den betalt med kr. 3.900,-.

Den ble satt inn i transport av planker og ved fra et sagbruk til jernbanen.

Allerede 24-2-33 skiftet Forden eier, og den skiftet eier igjen også i desember -33. Samtlige eiere bodde på Finnskogen.

I juni -34 ble den tatt i innbytte av Kongsvinger Elektriske Forretning og Mek. Verksted v/Nitteberg, som da var Fordforhandler i Kongsvinger.

Min far kjøpte Forden 2-7-34, og jeg kan såvidt huske at den kom til gården der jeg vokste opp.

I følge kjøpekontrakten ble det betalt kr. 2405 for den. Den var av den lange typen med stålhytte og grønn farge. Enkle 32x6 bak, og 6.020 foran. Til sammenligning var den lik Veumlasten bortsett fra tvillinghjulene. (Jeg har dessverre ingen bilder av den fra den tiden).

Forden ble satt inn i transport av dyr, grus, trelast og turkjøring. Ved transport av kuer og hester hadde vi spesielle kuriss med høye lemmer som ble satt på planet sammen med høye staker.

Ved turkjøring hadde vi bygd et hus med vinduer og med langbenker som vi skrudde fast på planet. Oppdragsgivere var foreninger, skoleklasser og idrettslag. Det var turer fra en til to dager, og de gikk som oftest til Halden, Eidsvoll, Hamar eller Lillehammer.

Høsten 1934 var Forden utsatt for en kollisjon, og det resulterte i en omfattende reparasjon som kom på den eventyrlige sum av kr. 310,64.

I august 1938 fikk min far innvilget konsesjon på melkebilrute Kjerret-Austmarka-Åbogen-Kongsvinger (ca 40 km.) tre dager i uka. Pris etter overenskomst med melkeleverandørlaget: 1 øre pr.liter. Forden ble satt inn i denne transporten. De øvrige dagene gikk den i gruskjøring på Finnskogveien som ble bygd mellom Magnor og Kjerret. (Idag riksvei 202). Grus-

kjøringen ble den tyngste jobben for Forden. Det ble mange tunge lass og mye koking, og sommeren -39 var den så nedslitt at den ble satt på et verksted på Skotterud for kanskje aldri mer være i transportens tjeneste. Håpet var der, og det skulle gå annerledes.

Min far hadde allerede da konsesjon på en personbilrute mellom Brødbøl og Magnor. Disse 20 kilometerene ble trafikkert med en Volvo personbil med tilhenger. Trafikken økte, og Volvo'n ble for liten. Det ble besluttet at Fordens chassis skulle totaloverhales og bygges om til buss. Sørholtets Verksted på Stange tok på seg oppdraget. Det skulle bli en kombinert buss med plass til både passasjerer og gods. Den skulle få 11 sitteplasser inkl. fører, og med delevegg og plass til gods i bakre del.

Så var det å få transportert Forden til Stange da. Far hadde på den tiden en Ford V8 -34 modell, denne ble brukt til å transportere AA'n til Stange. Min bror og jeg var bare smågutter i 10-12 års alderen, og hadde veldig lyst til å bli med på denne turen. Far skulle kjøre, og vi fikk bli med. Det var en lang reise, og en stor opplevelse for smågutter den gangen. På Minnesundbroen stoppet vi. Jeg kan huske hvor mektig imponert vi ble over den store broen, og det var moro å få skrive våre navn på brobjelkene da vi var så langt hjemmefra.

Arbeidet med bygging av bussen ble raskt påbegynt, men krigen kom, og det ble endel forsinkelser.

Det ble bensinrasjonering, og AA'n måtte finne seg i å bli påmontert en Strømmen vedgassgenerator. Det ble også benyttet endel krisematerialer til trekking. Det var papirtrekk i taket, mens stolene hadde et tynt skinntrekk.

Høsten -41 var AA'n ferdigbygget som buss, og sto der i sin nye drakt. Det var ikke lenger en utslitt, skranglete grusbil, men en smekker liten buss som hadde gjennomgått et kjønnskifte.

Fargene var rød underdel, og grå overdel adskilt med en gul stripe.

Forden ble straks satt inn i ruten Brødbøl-Magnor-Skotterud, en avstand på 25 km. som ble kjørt 3 dager i uka. Den første bussjåføren het Birger Rønning, han hadde vært lastebilsjåfør hos far. Han kjørte bussen under hele krigen. Etterhvert som trafikken økte, ble det nødvendig å utvide rutetilbudet til å gjelde alle dager i uken. I 1943 ble ruten forlenget til Kongsvinger en dag i uken. Strekningen ble da 50 km.

Det var mange historier med denne bussen under krigen. Den var bestandig stappfull av folk og gods, og sleit tungt med overlass. Det hendte til og med at det satt folk på taket.

"Papiren , bitte"! Det var ikke få papirer som måtte være i orden for at man skulle kunne kjøre lovlydig under krigen. Dette er et lite utvalg.

Det forekom også at det ble sotbank, og da måtte vi av med topplokket og skrape rent. Det ble hull og lekkasjer på generatorrør, og det forekom bakakselbrudd. Jeg kan huske at jeg lå ute på veien og skiftet bakaksel sammen med Birger i 30 kuldegrader. Vi måtte dele bakakselrøret for å bytte aksel. Gearoljen kunne vi skjære med kniv, redningen var et stort bål.

En dag Forden var i dårlig form (antagelig falsk luft i generatoren) tenkte Birger på at han hadde litt bensin igjen på tanken. Han slo over krana, og kjørte til Skotterud der han kunne få reparert. Da han gikk ut av bussen på Skotterud, fikk han til sin store forbauselse se at han hadde mistet generatoren.

Det viste seg at han hadde kjørt nesten 20 km uten generator. Det var ikke særlig hyggelig med tanke på at han hadde kunnet blitt stoppet av tyske soldater, for det var jo ikke tillatt å kjøre på bensin da.

En litt morsom historie hendte en gang da jeg var med en dag bussen gikk til Kongsvinger. Det var på hjemtur i en bratt bakke nord for Matrand, at Forden ikke var i toppform med fullt lass pga sin nedsatte hestekrefter (fra 45 til 30) med generatordrift. Det gikk saktere og saktere på førstegir, - det var da Birger ropte til meg: "Hopp ut og sett på bensinkrana". Jeg hoppet ut og sprang ved siden av bussen. Opp med panseret, for så å vri på krana på toppen av torpedoveggen. Da tok Forden skikkelig i, og problem-et var løst på en litt original måte.

Ved en annen anledning da det ble hull på et rør bak på generatoren, og Forden holdt på å stoppe, sprang jeg bak med en boks grafitt i handa. Hver gang den ville stoppe, tok jeg handa full av grafitt og la dette over hullet. Da kviknet den til igjen, og jeg måtte hoppe opp på stigen bak for ikke bli værende igjen.

I 1945 ble generatoren tatt av. Motoren ble totalrenovert, med bl.a. nye sylindreforinger. Det ble også sjåførskifte. Birger gikk over i annet arbeid, og Arne Haakerud, som nettopp var kommet hjem fra de norske tropper i Sverige, overtok.

Så i 1947 ble bussen nektet brukt i offentlig personbefordring. Det var først og fremst pga dårlige bremses, men karosseriet holdt heller ikke mål. Det ble da bestemt at karosseriet skulle renoveres og flyttes over på et chassis fra en -32 B-Ford som var i vårt eie.

Nå skulle vel alle tro at livet var slutt for AA'n, - men nei da. Jeg var da 16 år, og spurte far om jeg kunne få overta det gamle chassiet, for det var jo veldig bra motor i det. Og jo da, det gikk i orden.

Jeg monterte førerhuset fra B-Forden, og bygget ny lasteplan slik at AA'n skulle få et nytt liv. Den fikk nå bakhjulene fra B-Forden som hadde dimensjon 32x7. Jeg brukte den fram til 1949. Kjørte for det meste på private gårdsveier. Gutten var jo litt for ung, men visste hva han drev med, for biler var hovedinteressen under oppveksten.

AA'n ble solgt til en gårdbruker på Skarnes, og han brukte den helt fram til 1953, da skilter og vognkort ble innlevert til biltilsynet.

Jeg har ikke greid å oppspore levninger av AA'n, men minnene lever.

Da jeg registrerte min veteranmoped i 1997, kunne jeg velge gammelt registreringsnummer. Jeg bestemte meg fort - det måtte bli D-10845.

Max Haakerud

MER OM LEGER PÅ AUSTMARKA

I nr. 90 og 91 av Medlemsbladet er det skrevet en del om Doktorboligen og leger på Austmarka. Einar Skoglund har skaffet flere opplysninger om legene, og i et brev til undertegnede datert 25/4-02 skriver han:

" Som jeg nevnte for deg, tok jeg kontakt med den tidligere fylkeslegen i Hedmark (nå rådgiver samme sted), Hans Petter Schjønby om leger på Austmarka. Jeg vedlegger kopi av hans brev. Han fant ikke noe i fylkeslegens arkiv, men han har vært i Riksarkivet. Der var det også lite å finne. Han har gjengitt noe fra medisinalberetningene som alle distriktsleger sendte inn til fylkeslegen. Det er betryggende å se at allerede i 1927 var "produkternes kvalitet overraskende god."

Som du ser er det bemerket i 1921 at kaffe misbrukes, likeledes spirituosa. Også denne forferdelige blandingen av kaffe og sprit da, uff ja, det var mye fælt i de tider. For slikt driver dere vel ikke med på Austmarka i dag?"

Einar avslutter med følgende: *" Vi hørs, om ikke annet leser jeg bladet. Det er like spennende hver gang."*

Brevet som Skoglund fikk fra Hans Petter Schjønby, er datert 22/4-02 og gjengis i sin helhet nedenfor:

Kjære Einar.

Jeg har nå sittet på Riksarkivet og gjennomgått samtlige medisinalberetninger fra Vinger/Kongsvinger i mellomkrigstiden.

Og med dårlig utbytte.

1916-20. Manglende opplysninger. Ingen navn på leger. Manglende med. beretning for Vinger i 1918 og 19.

1920: " Foruten distriktslægen er der på Kongsvinger en privatlæge, som bl.a. holder kontordag 1 dag i uken i Østmarken og for øvrig foretar reiser dit naar det forlanges."

Legene i 1920 var: Aamodt (tidl. distr.l.), Forseth (distr.l.), Jonassen (som drev Gjøsegaarden) og Gundahl, som angis som prakt. lege med bopel i Kvgr. Det er nok han det dreier seg om.

1921: Det samme, det er for øvrig her det tales om at " Kaffe misbruges i høi grad. Likesaa spirituosa, som særlig nytes i form av "Kaffedoktor" av hjemmebrendt og kaffe."

1923: Det angis at Stenberg er lege i Vinger, det er eneste året han er oppført.

1925: I tillegg til ovennevnte leger angir Forseth nå Svendsen, O., kommunelege med bopel Austmarka. 1931 er det siste året Svendsen er angitt som lege i Vinger. Her fortelles også at Marie Johnsrud var jordmor og hjelpevaksinatør i Austmarka og Gunda Hagen kommunal (helse)søster for Austmarka.

1927: " Hjemmebrenning florerer, og produkternes kvalitet skal være overraskende god."

I 1930 er Erling Korvald tilkommet som lege i distriktet, bopel Kongsvinger og i 1934 E. G. Huseby, samme bosted. Det er ikke angitt at noen av dem hadde spesiell tilknytning til Austmarka.

Resten av ti-året er det disse to, samt Forseth (avløses i 1939 som distriktslege av H. Rosenlund som skrev enda knappere enn Forseth) og

Gundahl som besørget legetjenesten i Vinger/Kongsvinger, og Austmarka er fortsatt ikke nevnt.

Den Fjeldstad som du har kryssset av, har nok aldri praktisert i Vinger. Det er nok riktig at vedkommende ikke var ferdig lege, dette forekom oftere under krigen. Hørven er heller ikke nevnt i mine annaler og det er rart. Forhåpentligvis vil sønnen hjelpe deg.

Ha det bra og hils så mye til alle interesserte

H.P.

Oddvar Jakobsen

MATRETTE MOTTI

Bruk av motti har fått en oppblomstring både på norske og svenske finnskoger. Det er mange meninger om denne retten, og jeg fant ut at jeg ville samle noen opplysninger om den. Jeg fant fram stoff jeg hadde liggende, og vil sitere noe fra hva jeg fant der.

I boka "Det skogsfinska kulturarvet" har Maud Wedin en side om finske matretter, og jeg siterer deler fra denne omtalen:

Den okrönte drottningen bland skogsfinska maträtter, motti, är en torr grymig gröt av korn (bygg) eller havre. Ursprungligen gjordes den dock av råg. Den fins fortfarande i obruten tradition i många av finnskogområdena. Variationerna för denna enkla kost tycks oändliga. I Värmland och Norge består mottin av skrädmjöl (rostad havre) som oftast serveras med stekt fläsk och flott. - - - Hemligheten med att koka motti är dels att inte ta för mycket vatten, dels skal man inte röra om i mottin förrän på slutet när den är färdigkokt. Enligt Olaf Sunde ("Finnskogkost" i Norveg 2/ 1952) ansåg man i de norska finnskogarna att "Mottin skal koke slik urørt så lang tid som det tar å røyke ut ei pipe tobakk". - - - Motti som matrett är okänt i stora delar av Finland idag. - - - I svenskbygd kallas mottin vanligen för nävgröt.

I 1993 var journalist Levi Henriksen fra Glåmdalen på Mullikkala ved Røgden og spiste motti. Han fikk oppskriften av Else Wålberg, og hele turen ble beskrevet i avisen 19. juli. Vi siterer litt av det Else Wålberg forteller:

Det skal ei lat kjerring til for å lage god motti. - - -

Motti bør lages av bygg, eller aller helst havre. Når vannet fosskoker skal det tilsettes dobbelt så mye mjøl som vann. Ladningen skal så stå og småkoke til nesten alt vannet er borte. Først da skal det røres. Røringen må skje med en tregaffel slik at klumpene blir nevestore (ikke så store vel?). Det folk flest gjør feil er at de bruker for mye vann, og lar ladningen koke for lenge. Jeg pleier å si at hvis men lager motti av en kopp vann, er den ferdig etter at kokken har sunget første verset av "Vår Gud han er så fast en borg". Hvis det blir brukt 20 kopper vann, må man synge salmeverset 20 ganger. - - -

For å få den rette smaksopplevelsen må en ha alle bestanddelene på gaffelen samtidig. - - -

De andre bestanddelene som er nevnt, er fleisk og tyttebær.

I heftet Hårdaskost og hærasmus, utgitt av Hedmark Bondekvinneklag i 1980, finner vi en oppskrift på motti fra Grue Finnskog:

En kopp vatn og en teskje salt kokes opp. Så helles to kopper mjøl over vatnet (godt mottimjøl er havre eller bygg som er malt på gamle bygdekverner og tørket godt). Mjølet skal dekke vassflata, og vatnet vil da koke opp i små "vulkaner". Mens en med sleiva forsiktig soper mjølet over "vulkanene" skal en synge første verset av "Vår Gud han er så fast en borg",- og så rører en til mjølet er blitt til klumper så store som en negl. Hvis en rører for tidlig, blir mottien rå og stor. Rører en for sent, blir mottien liten, mjølet og tørr. Det heter at lat kjerring koker god motti, eller også at du skal rekke på bua og skjære fleisk til mottien mens den koker. Mottien serveres med stekt fleisk og fleskefett. Restene brukes som dessert med sur mjølk og sukker på.

På Gammelvala (Gamle verden) i Brunskog selger de skrädmjøl fra Stöpafors kvarn gjort på rostad havre. På posen står det oppskrifter, bl.a. på nävgröt for 4-6 personer: *Koka opp 6 dl vatten och 1 tsk salt, slå över 5 hg skrädmjöl, allt på en gång, så det täcker vattenytan. Rör ej, stampas med grötkjapp eller träsked. När allt vatten ångat igenom är gröten färdig att servera, med stekt fläsk, flott och lingonsylt.*

Som vi ser, er oppskriftene nokså sammenfallende. Det eneste som ikke er nevnt, er at en helst skal drikke melk til retten. Grøten er tørr, og derfor trengs det både drikke og godt med fleskefett, fløtt som vi sier på Austmarka.

Vi ser at navnene motti og nævagraut blir brukt om hverandre. Så vidt jeg husker fra tidlig barndom på Varaldskogen, så stemmer det. Når det gjelder oppskriftene, er det mange lokale varianter. "*Variationerna tycks oändliga*", som Maud Wedin skriver.

Motti er en meget enkel kost, men jeg syns den smaker godt når ingrediensene blandes, slik Else Wålberg anbefalte. Den er nok noe tungfordøyelig, en føler seg mett lenge etter en god porsjon motti. Hvor sunn den er etter dagens oppfatning, skal ikke diskuteres her. Else Wålberg kommenterer det på denne måten: *Motti har i hvert fall fødd opp langt flere enn den har tatt livet av.*

Som før nevnt, er retten blitt populær igjen på finnskogene, etter at den lenge nærmest var glemt. Bygdegårdene på svensk side serverer motti, og det hender at folk fra Austmarka drar til Kvarntorp eller Karmenkynna til søndagsmiddag på motti! På Gammelvala serverer de vel tusenvis av mottiporsjoner den uka det er åpent der. På Varald Samfunnshus har de årlig mottifest som samler fullt hus.

Finn Åberg

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo
Tlf.: 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr året.
Betales til:
Austmarka Historielag
v/Sissel Solvin
2224 Austmarka
Gironr.: 1840 16 29625

Trykt i 500 eksemplarer